

Volitve v okrajne zastope na Spodnjem Štajerskem v letih 1873 in 1876

Aljoša Špelec*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 324(497.4-18)"187"

Aljoša Špelec: Volitve v okrajne zastope na Spodnjem Štajerskem v letih 1873 in 1876. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 1, str. 54–68

Okrajni zastopi so bili od vseh slovenskih dežel avstrijskega dela monarhije uvedeni samo na Štajerskem (Spodnjem Štajerskem). Na upravno-političnem nivoju so predstavljali vmesno stopnjo med občinami in deželnim zborom v Gradcu. Praviloma so se pokrivali z mejami političnih in sodnih okrajev. Bili so samoupravni organi, pod njihovo pristojnost so spadale vse občine okraja, razen tistih, ki so imele lastne statute in so bile v občinskih zadevah podrejene neposredno deželnemu odboru (na Spodnjem Štajerskem Maribor, Celje in Ptuj). Volitve v okrajne zastope so potekale vsaka tri leta, zastopi so predstavljali prestiž na lokalnem nivoju, večje pomembnosti niso imeli, Slovenci pa so imeli do njih vsaj v začetku odklonilen odnos.

Ključne besede: okrajni zastopi, volitve, Spodnja Štajerska, 1873, 1876.

1.01 Original Scientific Article
UDC 324(497.4-18)"187"

Aljoša Špelec: The Elections of County Representative Bodies in Lower Styria in 1873 and 1876. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 1, pp. 54–68

The county representative bodies were in among all Slovene countries of the Austrian part of the Monarchy introduced only in Styria (Lower Styria). On the administrative-political level they represented the intermediate stage between the municipalities and the provincial government in Graz. They were mostly identical with the borders of

* Mag. Aljoša Špelec, Mariborska c. 122, SI – 2312 Orehova vas, aljosa.spelec@triera.net

political and judicial counties. The representative bodies were self-governing bodies and all of the county municipalities were under their authority except of those that had their own statutes and were in the municipal affairs directly subordinated to the provincial committee (in Lower Styria these were Maribor, Celje and Ptuj). The elections of the county representative bodies took place every three years. They were a manifestation of prestige on the local level; nevertheless they were of no great importance and the Slovenes were, at least in the beginning, not very much fond of them.

Key words: county representative bodies, elections, Lower Styria, 1873, 1876.

Uvod

Najprej bom predstavil značilnosti in potek volitev v okrajne zastope na Spodnjem Štajerskem v 70. letih 19. stoletja. Okrajni zastopi so bili namreč štajerska posebnost, predstavljali pa so vmesno stopnjo med občinami in deželnim zborom. V nadaljevanju bom navedel nekatere najpomembnejše zadeve v zvezi z ustanovitvijo le-teh (z njimi povezano zakonodajo) in poskušal prikazati vpliv nacionalnih razmer med slovenskim in nemškim prebivalstvom na izvedbo volitev. Zastopi so predstavljali prestiž na lokalnem nivoju, večje pomembnosti niso imeli, Slovenci pa so imeli do njih odklonilen odnos. O okrajnih zastopih so do današnjega dne že pisali nekateri avtorji.¹

Nastanek okrajnih zastopov

Določila državnega občinskega zakona o zakonski ureditvi okrajnih, okrožnih in občinskih zastopov so uporabili v Šleziji (1863), na Češkem (1864), Galiciji in na Štajerskem (1866), na Tirolskem (1868, 1871) in v Bukovini (1869). Dejansko pa so bili uvedeni le na Češkem in v Galiciji, od slovenskih dežel pa samo na Štajerskem.² Bili so protiutež političnim okrajem ter posredniki med občinami in deželnim zborom v Gradcu. Deželni

¹ O okrajnih zastopih glej Metka Bukošek, Okrajni zastopi na Štajerskem 1868–1929, Zgodovinski arhiv Celje – 50 let, Celje 2006, (dalje Bukošek, Okrajni zastopi), str. 147–149; Jože Žontar, Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorski in Štajerski do leta 1918, Graz- Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste, 1988, (dalje Žontar, Priročniki in karte); Peter Urbanitsch, Die Wahlen in die Bezirksvertretungen der Untersteiermark, v: Arhivistika-Zgodovina-Pravo, Vilfanov spominski zbornik, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave, Ljubljana, 2007 (dalje Urbanitsch, Die Wahlen), str. 307–309; Filip Čuček, Slovenski »napad« na okrajne zastope v Taaffejevi dobi, v: ZČ, letnik 62, leto 2008, št. 1–2, (137), (dalje Čuček, Slovenski napad), str. 47–60.

² Helmut Rumpler, Die Donaumonarchie 1848–1918, Verfassung und Parlamentarismus, Band VII/2, Wien 2000, (dalje, Rumpler, Die Donaumonarchie), str. 1382.

zakon je sredi junija 1866 zapovedal ureditev območij okrajnih zastopov vsem političnim okrajem (na spodnjem Štajerskem jih je bilo 20). Ob ustanovitvi so se na Štajerskem praviloma pokrivali z mejami političnih in sodnih okrajev (slednjih je bilo prav tako 20). Na osnovi zakonodaje iz 1868 so bila spet obnovljena tudi okrajna glavarstva, v eno glavarstvo pa je bilo vključenih več okrajnih zastopov.³ Delovanje zastopov je bilo določeno z zakonom o ureditvi občin (1862), vendar se je zakon udejanjil šele z ločitvijo sodstva in uprave l. 1868.⁴

Funkcije okrajnih zastopov

Okrajni zastopi so bili samoupravni organi, pod njihovo pristojnost pa so praviloma spadale vse občine okraja, razen delnih izjem tistih, ki so imela lastne statute in so bile v občinskih zadevah podrejene neposredno deželnemu odboru (na Spodnjem Štajerskem Maribor 1866, Celje 1867, Ptuj 1887), v zadevah, ki jih je mestu poverila država, pa namestništvu v Gradcu.⁵ Z zakonom iz l. 1866 so bile jasno določene pristojnosti zastopa, ena najpomembnejših je bila proračun okraja, ki je vseboval skupno premoženje, skupne potrebe okraja in institucije v njem. Med institucije okraja so spadale vse ustanove, ki so bile financirane iz okrajnih sredstev, povezane s kmetijstvom (melioracije, regulacije, živinoreja), zdravstveno varstvo, dobrodelne ustanove, enako pa ustanove in ukrepi, povezani z obstoječimi državnimi in deželnimi zakoni – ti so se nanašali na olajšave občinam glede namestitve vojaštva, njihove oskrbe, okrajnim zastopom pa so dajali tudi kompetence na področju gradnje cest, železnic lokalnega pomena, okrajnih zavarovalnic in hranilnic.⁶ Za zadeve, glede katerih se je okrajni zastop posvetoval z namestništvom ali deželnim zborom, je moral podati mnenje, imel pa je pravico vlaganja predlogov glede okrajnih interesov na namestništvo ali deželni odbor. Okrajni odbor je imel v zadevah svojega okraja posvetovalno in izvršno funkcijo, pripravljal je letne predračune in letne obračune ter jih 14 dni pred pregledom zastopa dal članom na vpogled. Ob tem je pisal priprave za obravnave okrajnega zastopa in skrbel za izvrševanje sklepov slednjega.⁷

³ Žontar, Priročniki in karte, str. 102.

⁴ Bukošek, Okrajni zastopi, str. 147.

⁵ Vasilij Melik, Volitve, str. 116; Sergij Vilfan, Uvod v pravno zgodovino, str. 453.

⁶ Rumpler, Die Donaumonarchie, str. 1382–1383; Bukošek, Okrajni zastopi, str. 147.

⁷ Čuček, Slovenski »napad«, str. 46–47.

Sestava okrajnih zastopov

Število članov zastopa je bilo odvisno od števila stalno naseljenih prebivalcev v okraju. Če je v okraju živelo manj kot 10.000 ljudi, je bilo članov 24, v okrajih s številom prebivalcev do 20.000 je bilo zastopnikov 30–32. Okraji z 20.000 do 30.000 prebivalci so volili 36-članski zastop, oni z več kot 30.000 prebivalci pa 40–42- članskega.⁸

V okrajne zastope so lahko bili voljeni predstavniki naslednjih skupin prebivalstva:

- veliki posestniki (gruntarji);
- obrtniki in trgovci, ki so plačevali višje davke;
- drugi meščani oziroma tržani;
- predstavniki kmečkih občin.

Zakon je podrobno določal, koliko predstavnikov določene skupine je lahko izvoljenih. Okrajno zastopstvo je volilo iz svoje sredine odbor in načelnika (predstojnika). Delovati sta lahko začela šele tedaj, ko ju je potrdil cesar. Prvo volilno kurijo so predstavljali veleposestniki, ki so plačevali najmanj 60 goldinarjev zemljiškega in hišnega davka, drugo kurijo lastniki industrijskih in trgovskih podjetij ter lastniki rudnikov, ki so plačevali v državno blagajno od svojih podjetij najmanj 60 gld direktnih davkov brez doklad. Mesta in trgi so tvorili tretjo kurijo, vse druge občine pa so bile vključene v kurijo kmečkih občin, ki jih je zastopal župan in še en volilni mož.⁹

Delovanje in funkcijska doba okrajnih zastopov

Volitve okrajnih zastopov so bile vsaka tri leta. Volilna pravica je bila omejena na eno kurijo, zato je lahko posameznik, ki je bil upravičen voliti v dveh kurijah ali več, lahko volil le v eni. Prav tako je bil član več občinskih zastopov dolžan voliti v okrajni zastop le v občini, kjer je prebival, oziroma tam, kjer je plačeval največ davka. Enak princip je veljal za one, ki so bili izvoljeni kot volilni možje v več krajevnih občinah. V okrajni zastop je lahko bil izvoljen vsak, ki je lahko kandidiral kot član občine pri volitvah v občinski odbor.¹⁰ Okrajni zastopi so se sestajali redno (4-krat, na

⁸ Urbanitsch, *Die Wahlen*, str. 309.

⁹ Čuček, *Slovenski »napad«*, str. 47–48.

¹⁰ Prav tam, str. 50.

Štajerskem 2-krat letno) na javnih sejah, dejansko pa so sklicevali zastope po potrebi. Okrajni glavar ali njegov namestnik sta imela pravico, da se pojavita na sejah in povzameta besedo.¹¹ Volitve v okrajne zastope se od volitev v deželni in državni zbor niso bistveno razlikovale. Temeljile so na Schmerlingovi geometriji kurij. Razdelitev mandatov po posameznih kurijah je bila za Slovence na Spodnjem Štajerskem pravična le na papirju, ker je vsaka kurija dobila enako število mandatov v zastopu, čeprav je največ prebivalcev okraja pripadalo kmečki kuriji, kjer pa so bili v večini Slovenci. Mestna kurija je bila praviloma in v večini v nemških rokah, medtem ko so Slovenci prevladali v kmečki. Odločilne glasove sta tako predstavljali veleposestniška in trgovsko-obrtna kurija, ki sta pogosto »določili« razmerja za naslednja tri leta. Zaradi slovenske večine v okrajih se je slovenska politika na spodnjem Štajerskem osredotočila na osvojitve zastopov, čeprav niso imeli odločilnega pomena v širšem, državnem smislu.¹²

Volitve v okrajne zastope l. 1873

Volitve l. 1873 so bile tretje volitve v zastope od njihove uvedbe (prve so bile 1867, druge 1870). Za slednje se je začelo agitirati že konec marca, ko je bil v SGp objavljen »Opomin zastran volitev v okrajni zastop«, namenjen volilcem okraja Radgona, ki jih je opozoril, »da so volitve blizo, da mnogo vaših dač (davkov – op. p.) pride v roke okrajnemu zastopu, zato je treba možakov, ki bodo vedeli ž njimi dobro gospodariti! Proč z Nemci in nemškutarji iz našega zastopa, ki nimajo nikdar dobre volje in srca za nas in za naš prid!«¹³ Naslednji teden so v časniku predstavili volilne skupine vseh okrajnih zastopov na spodnjem Štajerskem s številom zastopnikov in navedenimi davki, ki jih posamezne kurije plačujejo.¹⁴

Nato je po daljšem premoru 1. maja poročilo iz Ptujja napovedalo, da bodo volitve v tamkajšnji zastop 12. maja ter da je zato »treba predvsem sloge v kmečkih občinah, ki volijo 10 zastopnikov«, volilcem pa nadalje priporoča, »naj volijo imena na koncu dopisa enoglasno, ker so vsi vzeti izmed njih«, kandidati so bili navedeni poimensko – Jožef Muršec, Peter Majerič, Josip Sukač, Martin Zageršak, Jožef Reisinger, Simon Merkuš, Anton Leskovar, Martin Medved, Jožef Žiher in Andrej Zakelšek. Bralce

¹¹ Rumpler, *Die Donaumonarchie*, str. 1382.

¹² Čuček, *Slovenski »napad«*, str. 49.

¹³ *Opomin zastran volitev v okrajni zastop*, *Slovenski Gospodar*, 27. marec 1873, št. 13, str. 5–6.

¹⁴ *Razne stvari*, *Slovenski Gospodar*, 3. april 1873, št. 14, str. 7.

pa so hkrati obvestili o izidu volitev veleposestnikov v mariborski okrajni zastop, ki so potekale 29. aprila – »vseh 10 je bilo izvoljenih iz Seidl-Carnerijeve pritikline«, eden od volilcev, g. Perko pa je v »Marburgerci« odkril naslednjo lepo reč; »prvosednika namestnik, plemeniti Gasteiger, je vabil v razgovor, in to le srenjčane, ki so njemu po godu, nekatere mariborske volilce je pa celo povabiti opustil.«¹⁵ Izvoljeni so bili gg. Jurij Dobaj, Matthias Löschnig, Konrad Seidl, Josef Walcher, Michael Wretzl, vitez von Carneri, Heinrich von Gasteiger, David Hartmann, Ferdinand baron Rast, Alois von Kriehuber.¹⁶

V začetku maja je dopisnik iz Ljutomera pisal, »da se bomo skoro zopet poskusiti morali z ljubimi prijatelji – nemškutarji v volilni borbi za stran okrajnega zastopa. Ta borba utegne biti zelo živa, ker se od nasprotne strani napenjajo vse moči, da bi Slovence v zastopu skoz vrata pahnili«,¹⁷ v isti številki pa je dopisnik iz Radoslavec¹⁸ pri Mali Nedelji (kmečki okraj Ormož – op. p.) izrazil zadovoljstvo, »ker je bila v našem okraju slovenska narodna stranka že v dveh volilnih dobah v ogromni večini«. V nadaljevanju je sicer priznal, da okrajni zastopi med ljudmi niso nič kaj priljubljeni, ker pa pač obstajajo in ker je »v nekaterih posebno narodna stranka jako važen faktor, treba, da se zanj tudi potezamo, da se volilci kolikor mogoče o tem podučijo«. Zaradi tega hočejo nemškutarji očrniti okrajni zastop z lažmi, tako so letos celo davčni c. kr. uradniki večkrat s prstom na g. načelnika kazali, da je on kriv velikih okrajnih davkov, čeprav sam pri odločitvi ni imel nič«!

S ptujskega območja so za zastop iz skupine veleposestnikov nasvetovali naslednje gospode; Nikolo Druževiča, Jožeta Pihlarja, Janeza Vojsko, Jakoba Meška, Božidarja Raiča, Matijo Kaiserja, Ferdinanda Rajšpa, Andreja Jurco, Antona Svobodo in dr. Jakoba Ploja. Slovenska predvolilna agitacija na ptujskem območju je bila očitno precej uspešna, saj so bili izvoljeni vsi predlagani kandidati razen Vojske in Raiča, »Slovenci pa se nadejajo nadaljnjega uspeha, saj bodo brez dvoma tudi kmetske občine vseh 10 slovenskih kandidatov izvolile«. Tako bodo imeli slovensko večino, ako le volilci iz trga Gora (Ptujске gore – op. p.) svoje narodne zastopnike volijo.«¹⁹

Z drugega konca spodnje Štajerske, z Vranskega, pa se je poročalo, da je bilo v 24 članski zastop voljenih 18 pripadnikov slovenske narodne

¹⁵ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 1. maj 1873, št. 18, str. 6.

¹⁶ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 30. april 1873, št. 52, str. 3.

¹⁷ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 8. maj 1873, št. 19, str. 7.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 15. maj 1873, št. 20, str. 6.

stranke, torej je bila slovenska večina kar tričetrtinska.²⁰ Načelnik je postal posestnik Franc Brinovec, namestnik pa občinski predstojnik in dekan v Braslovčah Sebastijan Bohinc.²¹ Konec maja je svoj okrajni odbor izvolil mariborski zastop, vanj pa so bili imenovani sami Nemci, med njimi ni bilo niti enega Slovence. Načelnik je postal deželnozborski in državnozborski poslanec Konrad Seidl, namestnik Heinrich von Gasteiger, člani pa David Hartmann, Franz Perko, dr. Ferdinand Duchatsch, Friedrich Brandstetter in Johann Girstmayer.²²

Naslednji so volili v zastop veleposestniki okraja Radgona, in sicer 1. junija, pisec pa je v poročilu žalostno ugotovil, »da je za nekatere glasove propadla narodna stranka, Slovence bodo v važnih denarnih zadevah zopet Nemci in nekteri tukajšnji nemčurji zastopali«, zato se je vprašal, kdo je tega kriv? »Duše nemarne«, in razkril, kdo je še bolj kriv; to sta dva možica, ktera slovenske zemlje kruh jesta, pa sta vrgla pošten narodni značaj v blato – prvi je nekdanji šentpeterski školnik Simonič, drugi je negovski kmet Špirk!!« Nasprotno pa se je o slovenski zmagi poročalo iz Ljutomera, kjer so Slovenci zmagali s 14 glasovi proti 11 in tako osvojili večino, kljub temu da so »nemčurski tržani vse žile bili napeli da dobe večino. Toliko slavnejša zmaga za kmetske veleposestnike!«²³ Tako je bilo v ljutomerski okraj »voljenih v veleposestvu 8 narodnjakov, pri kmetjskih občinah 12, trg Veržej je volil 4; Slovencev bode v okrajnem zastopu 24 proti 8 nemškutarjem. Pri kmetijskih volilcih so dobili kandidati nemškutarjev 13 glasov, slovenski pa 39.«²⁴

Izjema v bojih za zastope med Slovenci in Nemci pa je bila Savinjska dolina, saj »tukaj ni bilo boja med Slovenci in Nemci, ker so prebivalci vsi narodni«. Razlika je bila le v tem, da so imeli do tedaj večino v zastopu Gornjegrajčani, zdaj pa so zmagali Savinjčani iz spodnje Savinjske doline, ki zastopajo večino prebivalcev in obrtnije – prvosednik je Jožef Krulec, namestnik Janez Lipold, odborniki Anton Goričer, Anton Lipev in Mokajn, Žmavec, Mikuš in Robnik.«²⁵

V začetku julija je o volilni tekmi v Marenbergu (Radlje ob Dravi – op. p.) pisalo v članku »K. Seidl in volitve v okrajni zastop«. Volitve so bile razpisane za 14. julija, razglas o tem se je poslal vsem občinskim predstojnikom, ki se jim je obenem naročalo, »pridno nabirati zaupnih mož

²⁰ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 22. maj 1873, št. 21, str. 7.

²¹ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 16. november 1873, št. 138, str. 2.

²² Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 30. maj 1873, št. 65, str. 3.

²³ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 5. junij 1873, št. 23, str. 8.

²⁴ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 12. junij 1873, št. 24, str. 7.

²⁵ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 19. junij 1873, št. 25, str. 7.

Seidlnove baze in skrbeti, da se obilno kmetov pri ti priložnosti zbere, ker se hoče po dokončanih volitvah v okrajni zastop Konrad Seidl, kamški strah (Seidl je bil župan v Kamnici pri Mariboru – op. p.) kmečkim občinam predstaviti hkrati še kot kandidat za bližajoče se državnozborske volitve«. Pisec je o tem kmete opozoril, naj ne nasedajo Seidlovim sladkim besedam, ker se »nam hoče zopet za poslanca vsiliti s pomočjo našega okrajnega uradništva, da bi zopet 10 gld. iz naših žepov vsak dan služil!«²⁶ Sam izid volitev v marenberški zastop 16. julija pa je bil takšen, da so bili v zastop voljeni »veči del sami liberalci in njih privrženci, pošteni slovenski kmet pa nima tako nobenega zastopnika.«²⁷ Konec oktobra je bila potrjena volitev načelnika, veleposestnika Felixa Schmitta in namestnika, poštnega mojstra Augusta Kutle.²⁸

Medtem je okrajni zastop Rogatec na volitvah dobil spet slovensko večino, za načelnika je bil potrjen okrajni sodnik Simon Praprotnik, za namestnika pa župan Johann Krisper,²⁹ v konjiškem zastopu pa je bil za načelnika potrjen odvetnik Ladislav Posek, za namestnika pa Anton Stanzer, sam zastop pa je imel nemško večino.³⁰

Do konca meseca julija so se volitve po okrajnih zastopih že končale. Poročilo iz Slovenj Gradca je javljalo, da »so volilci 10. in 12. t. m. (julija – op. p.) iz skupine veleposestnikov in kmečkih občin v naš okrajni zastop spravili 13 zanesljivih mož. Zato se mora priznati, da smo v treh letih orjaški korak naprej storili, če pomislimo, da so do sedaj samo 4 okrajni zastopniki Slovenci bili.« Dalje pa ugotavlja, »da s tem izidom ne moremo biti zadovoljni; zakaj gospodje še prihodnja tri leta ne bomo mi domačini in slovenski katoličani, ampak zopet bodo črez nas gospodarili in med nami naseljeni tujci nemškutarji in pa liberalci, ki bi radi katoliško vero iz sveta spravili.«³¹ V sredini avgusta, so v Slovenj Gradcu izvolili svoj odbor, za načelnika je bil imenovan veleposestnik Jožef Kaligarič, namestnik je postal Janez Tomšek, člani pa so bili vitez Naredi, nekdanji deželni poslanec Lohninger, Krammer, Schwockl in Ogrinc.³²

²⁶ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 3. julij 1873, št. 27, str. 6.

²⁷ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 31. julij 1873, št. 31, str. 7.

²⁸ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 29. oktober 1873, št. 130, str. 2.

²⁹ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 25. julij 1873, št. 89, str. 3.

³⁰ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 1. avgust 1873, št. 92, str. 3.

³¹ Glej op. 28.

³² Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 15. avgust 1873, št. 98, str. 3.

Volitve v okrajne zastope l. 1876

Kljub odklonilnemu slovenskemu stališču do okrajnih zastopov, ki sem ga že omenil v uvodu, so se od začetka 70. let v časopisju pojavljali članki, ki so opozarjali na pomembnost le-teh na lokalnem nivoju. Izstopajoč v tem smislu je uvodnik v SGp s konca oktobra 1872 z naslovom »Volitve za okrajne zastope na Štajerskem«, ki ugotavlja, »da so ti posebno važni postali, ker volijo zastopnike v okrajne šolske svete, v zemljiške cenilne komisije, ker slednjič spadajo v njihov delokrog vse notranje zadeve, torej vsi okrajni zavodi, ki se vzdržujejo iz okrajnega premoženja, zdravilstvene in dobrotne naprave, okrajne ceste itd«. Zato se avtor sprašuje, kako bi v zastope spravili večino narodnih mož. Težavo pri tem vidi namreč v »neugodnem volilnem redu, ki ga je namreč nemška večina štajerskega deželnega zbora prav premedeno osnovala, da zagotovi v slovenskih okrajih nemškutarsko večino.« Pisec je bralce informiral tudi o številčnosti okrajnih zastopov (Šmarje, Kozje, Ormož, Lenart, Ljutomer, Marenberg, Gornji Grad, Gornja Radgona, Brežice, Rogatec, Šoštanj, Laško, Slovenska Bistrica in Slovenj Gradec imajo v zastopu 30–32 članov, Konjice 36, Celje, Ptuj in Maribor pa 40 članov).³³

Agitacija za volitve v zastope se je pričela v začetku maja 1876. V zvezi s tem se je za slovensko zmago v zastopih znova najbolj angažiral *Slovenski Gospodar*. Sredi maja je v dopisu »Volitve za okrajne zastope pa slovensko kmetско ljudstvo« opozoril bralce, da bodo kmalu volitve za zastope in se spraševal, »kaj je treba storiti slovenskim rodoljubom in kako se mora kmetско ljudstvo obnašati, da bi imelo od tega koristi«. Hkrati spominja tudi na dejstvo, da mineva 10 let od ustanovitve okrajnih zastopov, a je nova ureditev hitro postala nepovoljna, posebno za kmete«. Zato je že l. 1871 petsto kmečkih občin poslalo deželnemu zboru prošnjo, naj okrajne zastope odpravi, »ker so pomnožili že čezmerno pisarijo in število gosposk. Namesto političnih gosposk pri okrajnih sodnijah je minister Giskra 1868. ustanovil velika okrajna glavarstva z dragimi komisarji, zato sedaj pisarijo srenje (občine, op. p.), okrajni zastopi, okrajna glavarstva, notarji deželni odbori in cesarske namestnije, kar je nevzdržno«. Ob koncu je dodano, da stanejo vsi okrajni zastopi na spodnjem Štajerskem blizu 100.000 fl. na leto.³⁴

³³ Volitve za krajne zastope na Štajerskem, *Slovenski Gospodar*, 31. oktober 1872, št. 44, str. 1–2.

³⁴ Volitve v okrajne zastope pa slovensko kmečko ljudstvo, *Slovenski Gospodar*, 11. maj 1876, št. 20, str. 1–2.

V nadaljevanju častnik nato prikaže zneske davčnih obveznosti posameznih volilnih skupin (npr. ptujski zastop voli 40 zastopnikov, po 10 iz vsake kurije – veleposestva, velikih obrtnij in trgovin, mestjanov v Ptujju in tržanov pri Devici Mariji na Gori – Ptujski Gori, op. p., prvi plačajo 11.059 fl. dače, drugi 16.665 fl., tretji 7.548 fl. in četrti 83.403 fl.³⁵ Ormoški zastop pa šteje 30 članov in šteje 18.000 prebivalcev. V zastop volijo veleposestniki, mesto Ormož in trg Središče ter kmetje. Prvi plačajo 7.201 fl. davka, drugi 4.138 fl. in tretji 34.764 fl.³⁶

Teden dni kasneje prinaša poročilo o okrajnih volitvah iz Maribora, kjer so se 3. junija zbrali veleposestniki na pogovor o volitvah v zastop. Oglasil se je poslanec dr. Radej³⁷ in opozoril na dostojnost, »da se je 80 kmetov veleposestnikov krivično izbrisalo, in je vpisalo Seidla, ki ni veleposestnik, ne on, pa tudi njegova žena ne, zato so narodni veleposestniki vložili protest zoper tako ravnanje«. Temu je presenetljivo pritrdil tudi baron Rast. C. kr. namestnik je problem rešil tako, da je okrajnemu glavarju Seederju ukazal, »dati voliti po nekorigiranem zapisniku, to se reče: 80 kmetov veleposestnikov zgubi svojo volilno pravico in Seidl voli kot veleposestnik«. Zaključno besedo je dal dr. Radej, ki je izrazil odločno nasprotovanje okrajnim zastopom, »ker so predragi, so glede volilnega reda krivi in pri nas trdnjave nemčurjev – zato proč z njimi«! Volimo samo take zastopnike, ki bodo delali za odstranitev okrajnih zastopov, ker pa tega v Mariboru sedaj storiti ne moremo – zato ne pojdemo volit!³⁸

Volitve so se začele v drugi polovici meseca junija. Prva vzpodbudna novica je prispela iz Sv. Lenarta v Slovenskih goricah, ki je prvič dobil slovensko narodno večino, in sicer dvotretjinsko, konstituiral se je 27. julija in za načelnika izvolil okrajnega sodnika Jožefa Moraka.³⁹ Slaba pa je bila ta, »da je mariborski okrajni zastop ostal trdno nemčurski – spet je samo nemško – liberalni zastop mesta Maribor. V njem čepi 26 mestjanov, kmetov je le 8, velikih posestnikov je 7, trgovcev in obrtnikov je 9, članov iz mesta 10.« V kmečkih občinah mariborskega okraja so »izvolili staro nemško liberalno gardo« – Feyrerja, Botheja, Glaserja, Gartnerja, Hellerja, Ledinega, Povodna, Wratschka in Weingerla. Mestni člani so Reuter, Marko, Girstmayer, Peternel, dr. Lorber, dr. Kozmuth, dr. Duchatsch, Vetz,⁴⁰ v

³⁵ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 25. maj 1876, št. 22, str. 6.

³⁶ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 1. junij 1876, št. 23, str. 9.

³⁷ Franc Radej, štajerski deželnozborski poslanec 1876–1896, namestnik štajerskega deželnega glavarja 1887–1890, 1895–1896, v: Melik, Slovenci 1848–1918, str. 616.

³⁸ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 8. junij 1876, št. 24, str. 6.

³⁹ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 6. avgust 1876, št. 93, str. 3.

⁴⁰ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 22. junij 1876, št. 26, str. 7.

veleposestniškem razredu pa je od 321 upravičencev 68 volilcev za zastopnike izbralo predlagane kandidate viteza Carnerija, Dobaja, Gasteigerja, Hartmanna, Löschnigga, Kriehuberja, Ferdinanda barona Rasta, Seidla, Wiesingerja in Wretzla.⁴¹

Industrialci in obrtniki so volili 9. junija, od 27 upravičencev jih je volilo 5, v tej skupini so bili izvoljeni von Albensberg, Badl, Bancalari, Halbärth, Jäger, Janschitz, Josef Kokoschinegg, Julius Pfrimer, Götz in Scherbaum.⁴² Nazadnje so volili v podeželskih občinah mariborskega zastopa; udeležba je bila precej visoka, od 165 upravičencev se jih je volitev udeležilo 142. Ti so izvolili Glaserja iz Smolnika pri Rušah, Weingerla iz Sv. Jakoba, Povodna s Pobrežja, Gartnerja iz Selnice ob Dravi, Ledineka iz Poličke vasi, Weingerla iz Rance, plemenitega Feyrerja s Pohorskega dvora, Vračka iz Svetega Jurija, Hellerja iz Zgornje Kungote in Botheja iz Krčevine. Ugotovimo lahko, da so bili večinoma slovenski kandidati izvoljeni le v podeželskih občinah.⁴³ Novo izvoljen mariborski zastop se je konstituiral 7. julija, za načelnika je bil izvoljen Konrad Seidl. Za namestnika je bil izvoljen pl. Gasteiger, ki pa je imenovanje zaradi visoke starosti zavrnil, zato je bil na to funkcijo imenovan Johann Girstmayer. Drugi člani odbora so postali iz skupine veleposestnikov Hartmann, iz skupine trgovcev in industrialcev von Albensberg, iz skupine mest Maribora in trga Sv. Lovrenc dr. Duchatsch, iz skupine podeželskih občin Glaser in za vse skupine Johann Girstmayer in Wiesinger.⁴⁴

Novica iz Ljutomera je poročala, da je pri volitvah veleposestnikov 21. junija zmagala slovenska stranka in »da so prišli Slovenci volit v tako velikem številu, da si nemškutarji zaradi samega strahu blizu niso upali,«⁴⁵ načelnik zastopa je po volitvah postal veleposestnik Jožef Kukovec, namestnik pa trgovec Matija Zemljič.⁴⁶

28. junija so se vršile volitve na Ptuj, kjer pa je vladal pravi nered; »brez reda, brez priprave je prišlo 144 volilcev, ki so svoje glase tako raztepli, da so komaj trije možje dobili nadpolovično večino glasov,« (nemškutarji Soler, Senekovič in Koser). V drugih volitvah so bili izvoljeni še Anton Pichler, Anton Mikl, Jožef Drevenšek, Jakob Vojsk, Franc Marinič, Merkuš in Schell. Tako so bile volitve v okrajni zastop »dovršene in narodna stranka, ki do zadnjega trenutka skoro ni nič storila, sme od 40 izvoljenih

⁴¹ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 9. junij 1876, št. 68, str. 3.

⁴² Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 11. junij 1876, št. 69, str. 3.

⁴³ Marburger Bezirksvertretung, Marburger Zeitung, 18. junij 1876, št. 72, str. 3.

⁴⁴ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 9. julij 1876, št. 81, str. 3.

⁴⁵ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 29. junij 1876, št. 27, str. 8.

⁴⁶ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 15. september 1876, št. 110, str. 3.

članov šteti 15–18 zastopnikov«. V skupini veleposestnikov je bil izbran tudi posestnik graščine Turnišče pri Ptujju, »slaboglasni Oppenheim, in sicer po prizadevanjih ptujskega župana dr. Strafelle,⁴⁷ saj si je slednji brž ko ne mislil; če sta Seidl in Brandstetter za deželni zbor sposobna, zakaj ne bi bil Offenheim za ptujski okrajni zastop«, zaključi pa s kritiko na Straffellin račun, ko pravi, »da on ni bil nikdar naše gore list, in njegovo protislovenstvo smo pri mnogih prilikah bridko občutili, no pri vsem tem bi nam bil kot predsednik okrajnega zastopa še bar 9 krat ljubši od katerega si bodi iz njegove svojati«.⁴⁸

Tako je ptujski zastop torej obdržal nemško večino, a se je število slovenskih zastopnikov povečalo, glede na volitve pred tremi leti. Na drugi strani Haloz, v Rogatcu, so potekale volitve 15. julija. Sam trg je izvolil 10 zastopnikov, okolica pa 12, od tega je »okolica izvolila 10 narodnih mož kmečkih in 2 Slatinčana. Za predstojnika pa bo najbrže zopet in to 3 krat izvoljen obče spoštovani g. Praprotnik, c. kr. okrajni sodnik«. Tako je torej tudi ta zastop prešel v slovenske roke.⁴⁹

Istega meseca so volili tudi v ormoškem okrajnem zastopu, »kjer pa je radi groznega pritiska nemčurske svojati, Slovenci nismo zamogli popolnem zmagati in smo tedaj v novo izvoljenem zastopu v manjšini«. Popolnoma so Slovenci zmagali le v skupini kmečkih občin, kjer je bil izvoljen rodoljub dr. Geršak.⁵⁰ Na koncu pisec doda, »da odkar okrajni zastopi životarijo, smo Slovenci le enkrat zmagali v skupini kmetskih občin, a v zadnjih 3 letih niso imeli Slovenci niti enega zastopnika.«⁵¹ Torej se je v ormoškem zastopu stanje za Slovence nekoliko izboljšalo, še vedno pa so ostali v precejšnji manjšini.

Pri analizi volilnega izida se je nadalje ugotovilo, »da je pri volitvah veleposestva več slovenskih volilcev izostalo, večini pa nemčursko sestavljena volilna komisija ni pustila voliti. Ko se je nato vršila volitev za mesto Ormož in trg Središče, je mesto volilo 5 nemčurjev, trg pa 5 narodnjakov.«⁵²

⁴⁷ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 6. julij 1876, št. 28, str. 7.

⁴⁸ Glej op. 45, str. 5.

⁴⁹ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 20. julij 1876, št. 30, str. 6.

⁵⁰ Ivan GERŠAK, pravnik, politik, ekonomski teoretik, (1838–1911). V Gradcu je doktoriral iz prava, kot odvetniški kandidat pa je služboval v Mariboru in na Ptujju, od l. 1871 pa je bil notar v Ormožu. L. 1870 je kandidiral za deželnega poslanca v ptujski mestni skupini, a je propadel. V času konservativno-liberalnega razcepa je skupaj z Raičem zagovarjal sloglo in poskušal doseči spravo med sprtima strankama. L. 1880 je v Ormožu ustanovil politično društvo Sloga, ki je bilo do konca 90. let središče političnega življenja v ormoškem okraju. Povzeto po ES, 3. zvezek, Ljubljana 1989, str. 210.

⁵¹ Dopisi, Slovenski Gospodar, 3. avgust 1876, št. 32, str. 4.

⁵² Dopisi, Slovenski Gospodar, 10. avgust 1876, št. 33, str. 4.

Sredi meseca avgusta so sledile volitve na Vranskem v Savinjski dolini, ki pa niso izpadle v slovensko korist. Gospodar je namreč zapisal, »... da so si bili Slovenci svesti, da bodo iz kmečkih občin volili same narodnjake, a so letos propadli zaradi enega glasu župana na Reki pri Preboldu Jakoba Pozniča. Vzel je listke od obeh strank, potem pa je volil v nasprotnem taboru.«⁵³ Kot zadnji so volili v okrajnem zastopu Slovenj Gradec, kjer so Slovenci slavili sijajno zmago, prvič v skupini veleposestnikov in naposled v kmečki skupini. Avtor članka se je zato z veseljem ponorčeval, »... da mačkinja muzika strojena pogumnemu dr. Šucu od strani slovenjegraških capinov ni pomagala nič!« Izvoljenih je bilo osem narodnih konservativnih veleposestnikov,⁵⁴ to so bili Janez Bart, Urban Dietrich, Valentin Fišer, Janez Heuke, Anton Pečolar, Franc Peharc, dr. Šuc in Simon Verdnik.⁵⁵ V okrajnem zastopu Slovenska Bistrica so prevladali nemški volilci, načelnik je postal župan Karl von Formacher, namestnik pa Michael Detischek.⁵⁶

Če povzamemo rezultate volitev, ugotovimo, da so v volilni skupini mest in trgov povečini zmagali nemški kandidati (Maribor, Slovenska Bistrica, Ptuj, Ormož), v kmečkih okrajih in večini trgov pa slovenski. V prvih treh skupinah (veleposestvih, mestih in trgih in trgovsko-obrtnih zbornicah) je bil odločujoči element nemški, slovenska stran pa zaradi tedanjih političnih razmer v državi (pritisk nemško liberalne vlade na vseh političnih ravneh ni imela nobenih realnih možnosti za uspeh. Uspeli so lahko le v kmečki kuriji, kar pa nikakor ni zadostovalo za večino v posameznem okrajnem zastopu.⁵⁷ Za primer lahko navedemo Ptuj. Slovenske politične voditelje je predvsem motilo dejstvo, da je med 45.000 prebivalci zastopa $\frac{3}{4}$ davkov plačevalo 40.000 prebivalcev kmečkih okrajev, a so iz svoje sredine volili le 10 zastopnikov. Svoje nezadovoljstvo in bes so zlili na deželni zbor v Gradcu, »ker je pač vsakemu jasna modrost in pravičnost zbora, ki je to postavo napravil, ker je gospodom šlo le za to, kako bi na škodo narodnega življa ponemčenim mestjanom vkljub njihove ogromne manjšine pripravila premoč čez kmečke volilce«. Nič kaj drugače ni bilo tudi v Celju.⁵⁸ Če zaključimo; slovenska »borba« za okrajne zastope ni nikakor pripomogla k večji slovenski politični in jezikovni enakopravnosti v monarhiji. Slovenska politika na Spodnjem Štajerskem je na lokalnem

⁵³ Dopisi, Slovenski Gospodar, 14. september 1876, št. 38, str. 4.

⁵⁴ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 14. september 1876, št. 38, str. 7.

⁵⁵ Razne stvari, Slovenski Gospodar, 21. september 1876, št. 39, str. 6.

⁵⁶ Marburger Berichte, Marburger Zeitung, 6. oktober 1876, št. 119, str. 2.

⁵⁷ Čuček, »Slovenski napad«, str. 50.

⁵⁸ Prav tam, str. 51.

nivoju sicer pridobivala na moči, pomembnejšega širšega vpliva na položaj Slovencev pa ni imela.⁵⁹

THE ELECTIONS OF COUNTY REPRESENTATIVE BODIES IN LOWER STYRIA IN 1873 AND 1876

Summary

The in this paper discussed county representative bodies were the intermediate level between the municipalities and the provincial committee and they were counterweight to the political authorities. Among all Slovene countries of the Austrian part of the Monarchy they were introduced by Law in 1866 and only in Styria. They were mostly identical with the borders of political and judicial counties. The representative bodies were self-governing bodies and all of the county municipalities were under their authority except of those that had their own statutes (in Lower Styria these were Maribor, Celje and Ptuj). The jurisdiction of each representative body was strictly defined; the most important jurisdiction was the county budget. Among the institutions of the county representative bodies were all establishments that were financed by the county budget and that were connected with farming, health services, charity organisations as well as institutions and measures related to the provincial and state legislation regarding the army, jurisdiction on the field of road construction, local railways, insurance companies and saving banks.

The elections of the county representative bodies generally took place every three years; the first ones were in 1867. The elections were carried out in four groups – in large estates; in the Chamber of commerce and trades; in towns and market towns; and in country municipalities. German candidates won in the first three categories in Lower Styria in the discussed years for the German element was decisive in these areas; Slovenes could only hope for winning in the county group. In 1873 and in 1876 Slovenes did not win in towns, but they won in county municipalities and in some market towns (Ljutomer, Ormož, Rogatec, Sv. Lenart, Vransko, Slovenj Gradec). Although they won in the county municipalities this still was not enough for majority in single representative bodies because of the system of dividing representatives according to groups. Every group elected the same number of representatives even though they paid different taxes and so the principle of equality was not considered. The Slovene achievements in the county representative bodies in the 1870s did not contribute to a greater equality in political sense. The Slovene Styria politicians gained their power on the local level but this did not have a significant impact on the advancement of Slovenes' situation in Lower Styria.

DIE WAHLEN IN DIE BEZIRKSVERTRETUNGEN DER UNTERSTIEIERMARK IN DEN JAHREN 1873 UND 1876

Zusammenfassung

Die in dem Artikel behandelten Bezirksvertretungen waren eine Zwischenstufe zwischen der Stadtbehörden und der Landesversammlung sowie ein Kontrargewicht zu politischen Organen. Von allen slowenischen Ländern in der österreichischen Hälfte der Monarchie wurden sie mit einem Gesetz im Jahr 1866 nur in der Steiermark eingeführt. Meistens waren die Grenzen dieser Behörde den Grenzen der politischen und gerichtlichen Bezirke

⁵⁹ Prav tam, str. 60.

gleich (in der Steiermark waren das Maribor/Marburg, Celje/Cilli und Ptuj/Pettau). Die Zuständigkeiten der Bezirksvertretungen waren klar definiert und die wichtigste war die Zuständigkeit für das Bezirksbudget. Unter die Institutionen der Bezirksvertretungen gehörten alle Institutionen, die aus den Bezirksgeldern finanziert wurden und die auf die Landwirtschaft, das Gesundheitswesen und auf die Wohltätigkeitsinstitutionen bezogen waren. Dazu gehörten auch Institutionen und Maßnahmen im Bezug auf die Landes- und Staatsgesetzgebung für die Unterbringung der Armee, den Straßenbau, die lokale Eisenbahn sowie für Versicherungen und Sparkassen. Die Wahlen in die Bezirksvertretungen fanden normalerweise jede drei Jahre statt. Die ersten waren im Jahr 1867. Man wählte in vier Gruppen: in den Großgrundbesitzen, in den Handels- und Handwerkerkammern, in den Städten und Märkten und in den Bauerngemeinden. In der Untersteiermark gewannen in den ersten drei oben genannten Gruppen in den behandelten Jahren immer deutsche Kandidaten, denn da war das deutsche Element entscheidend. Slowenen konnten immer nur auf den Erfolg in den Bauerngemeinden hoffen. So gewannen Slowenen in den Jahren 1873 und 1876 nicht in den Städten, sie konnten jedoch in Bauerngemeinden und einigen Märkten (Ljutomer/Luttenberg, Ormož/Friedau, Rogatec/Rohitsch, Sv. Lenart/St. Leonhard in Windisch-Büheln, Vranksko/Franz und Slovenj Gradec/Winischgratz) gewinnen. Trotz der Siege in den Bauerngemeinden reichte das nicht für die Mehrheit in einzelnen Vertretungen und schuld daran war das System der Vertreterverteilung nach Gruppen. Jede Gruppe wählte nämlich gleiche Vertreterzahl, obwohl sie verschiedene Steuer zahlten. Damit wurde das Gleichheitsprinzip nicht berücksichtigt. Die slowenischen Errungenschaften in den Bezirksvertretungen in den 1870er Jahre trugen nicht so richtig zu einer größeren Gleichberechtigung im politischen Sinne bei. Die slowenischen steirischen Politiker gewannen jedoch an der Macht auf dem lokalen Niveau, obwohl das keinen nennenswerteren Einfluss auf eine bessere Lage von Slowenen in der Untersteiermark hatte.